

Izvorni znanstveni rad
UDK 930.85(497.5:560)
Primljeno: 7.6.2011.

DUBROVAČKA SLIKA VENECIJE I VENECIJANSKA SLIKA DUBROVNIKA U RANOM NOVOM VIJEKU

LOVRO KUNČEVIĆ

SAŽETAK: Članak je pokušaj rekonstrukcije načina na koje su Dubrovačka i Mletačka Republika doživljavale jedna drugu tijekom 16. i 17. stoljeća. Njihove međusobne slike analizirane su prvenstveno na temelju historiografije, književnosti, javnih govora i diplomatskih dokumenata. Uz razmatranje spontano stvorenih stereotipa, ova studija također pokušava upozoriti na ulogu vlasti u njihovu stvaranju te na različite oblike njihove političke instrumentalizacije.

Uvod

Cilj je ovoga rada rekonstruirati predodžbe, štoviše, predrasude koje su u ranom novom vijeku Dubrovačka i Mletačka Republika imale jedna o drugoj. Dakle, ova studija posvećena je tzv. “slici Drugoga” (*image of the Other*), stereotipima koje zajednice stvaraju o onima izvan sebe, artikulirajući ih kroz najrazličitije kulturne forme, od književnosti, historiografije i diplomacije sve do likovnosti ili rituala.¹

---

¹ Iako postoji velik broj radova posvećenih konkretnim primjerima “slike Drugoga,” malo je studija koje se eksplicite bave teorijskim i metodološkim aspektima tog problema. Stoga je najbolje navesti nekoliko utjecajnih studija konkretnih slučajeva koje, treba napomenuti, ne dijele zajedničku teoriju i metodološku potku: Edward W. Said, *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor, 1999; Maria Todorova, *Imagining the Balkans*. New York: Oxford University Press, 1997; Robert Schwoebel, *Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453-1517)*. New York: St. Martin’s Press, 1967. Našim krajevima bavio se: Larry Wolff, *Venice And The Slavs: The Discovery Of Dalmatia In The Age Of Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press, 2001. Temi “drugoga,” osobito Osmanlija, u starijoj hrvatskoj književnosti posvećene su i dragocjene studije: Davor Dukić, *Figura protivnika u hrvatskoj povijesnoj epici*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1998; Davor Dukić, *Sultanova djeca: predodžbe Turaka u hrvatskoj književnosti 16. do 18. stoljeća*. Zadar: Thema, 2003.

Lovro Kunčević, znanstveni novak u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Lapadska obala 6, 20000 Dubrovnik. E-mail: lovro.kuncevic@gmail.com

---

Naravno, u slučaju Dubrovnika i Mletaka radilo se o vrlo specifičnom “Drugom”, ne o nepoznatom i kulturno različitom, nego dobro poznatom i zapravo izrazito sličnom. Upravo ta bliskost, odnosno višestoljetni intenzivni kontakti dviju jadranskih republika, doveli su do stvaranja vrlo stabilnih i razrađenih međusobnih stereotipa. Stereotipa koji su, štoviše, vjerojatno igrali ozbiljnu a rijetko primjećivanu ulogu u njihovim međusobnim odnosima, određujući čak i konkretne političke poteze, te stoga predstavljaju važno a nepoznato poglavlje njihove isprepletene povijesti.²

Ova studija nastala je na temelju raznovrsnih dokumenata koji otkrivaju kako su se dvije republike međusobno doživljavale: radi se uglavnom o diplomatskoj korespondenciji, historiografiji, književnosti i javnim govorima. Period koji obuhvaća seže od kasnog 15. do sredine 17. stoljeća, a posebna pažnja posvećena je prvim dekadama nakon 1600, koje su bile razdoblje izrazito intenzivnih - i loših - odnosa dviju republika. Kao što je to često slučaj u historiografiji, zbog prirode izvornog materijala ova studija uglavnom je ograničena na političke i kulturne elite. Stereotipi kojima se bavi pripadali su vladajućim patricijatima dvaju gradova, iako se, osobito u slučaju Dubrovnika, može relativnom sigurnošću pretpostaviti da su ih dijelili i drugi socijalni slojevi.

Dubrovačka slika Venecije: demonizacija i idealizacija

Osnovne karakteristike dubrovačke slike Venecije jasno se pokazuju već u dobro poznatoj srednjovjekovnoj legendi o usvajanju Sv. Vlaha za zaštitnika grada. Po pisanju dubrovačkih kroničara, negdje u kasnom desetom stoljeću kraj

² Vrijedna je iznimka kratki tekst Miljenka Foretića, »Venecija u zrcalu starog Dubrovnika.«, u: *Dubrovnik u povijesnim i kulturnim mijenama: zbornik odabranih radova*, ur. Anica Kisić. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2007: 321-328. S druge strane, dragocjena analiza doživljaja Dubrovnika kod nekih mletačkih putopisaca nalazi se u: Smiljka Malinar, »Opis Dubrovnika u izvještajima talijanskih putnika petnaestoga i šesnaestoga stoljeća.«, u: *Hodočasnici, pjesnici, hvastavci: hrvatsko-talijanske studije*. Zagreb: Konzor, 2008: 5-58. Klasična politička i vojna historija dviju republika za period ove studije pokrivena je u: Šime Ljubić, »O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.« *Rad JAZU* 53 (1880): 94-185. Odnos dvaju gradova sa stanovišta socijalne historije obrađen je u: Lovorka Čoralić, »Dubrovčani u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 32 (1994): 15-57. Za sliku Mletaka u širem dalmatinskom kontekstu vidi: Mirko Deanović, »Mleci u hrvatskoj i srpskoj književnosti: prilog povijesti jednog motiva.« *Filologija* 2 (1959): 121-136; Ljerka Schiffler, »Venezia: mito e antimito nelle opere di Francesco Patrizi da Cherso (Frane Petrić), Niccolò Vito di Gozze (Nikola V. Gučetić) e Matteo Ferchio (Marija Frkić).« u: *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV-XIX)*, ur. Sante Graciotti. Rim: il Calamo, 2001: 77-95.

Dubrovnika je pristala mletačka flota, tvrdeći da putuje na Levant, no zapravo s ciljem da na prijevaru osvoji grad. Iako su bili primljeni vrlo srdačno, kao prijatelji, Mlečani su svake noći potajno pokušavali prijeći zidine koje je branio bradati starac praćen naoružanim ljudima u bijelom. Nakon dva tjedna takvih noćnih opsada, starac se pobožnom dubrovačkom svećeniku Stojku predstavio kao Sveti Vlaha, poslan s neba da brani grad, i objasnio mu namjere prijetvornih Mlečana, potaknuvši ga da o svemu obavijesti gradske vlasti. Saznavši o čemu se radi, Dubrovčani su se organizirali i pobijedili Mlečane, te iz zahvalnosti izabrali Sv. Vlaha za zaštitnika svoga grada.³

Ova, za urbani identitet ključna legenda, nastala najkasnije u 15. stoljeću, a vjerojatno i ranije, uvelike je odredila okvir unutar kojega će se razvijati kasnije slike Venecije u dubrovačkoj kulturi. U priči o Mlečanima koji zbog vlastohleplja podmušklo izdaju gostoprimstvo, da bi bili poraženi čim su prisiljeni na otvorenu borbu, već se jasno naziru dvije temeljne karakteristike koje im se gotovo uvijek pripisuju u dubrovačkoj tradiciji. Kao prvo, Mlečani opsesivno žele osvojiti ili uništiti Dubrovnik, što je navodno jedan od glavnih i višestoljetnih ciljeva njihove politike. Kao drugo, usprkos svojoj značajnoj vojnoj moći, Mlečani su zapravo kukavice, neskloni poštenoj borbi, pa stoga svoje ciljeve uglavnom ostvaruju spletkarenjem i lukavštinama.

Prvi temeljni stereotip o Venecijancima, njihova navodna opsesija osvajanjem ili uništenjem Grada, čest je motiv u dubrovačkoj diplomaciji. Tijekom mnogobrojnih kriza s Venecijom uobičajen dubrovački argument pred drugim vladarima - najčešće papom ili sultanom - bilo je insistiranje da je u danoj situaciji pravi cilj Mlečana zapravo osvojenje Dubrovnika. Naravno, u tome je moglo biti i nešto istine, no isto tako nema sumnje da su Dubrovčani često pretjerivali, jer im je takva "demonizacija" Mletaka bila korisna. Tako su, naprimjer, 1603. godine krizu zbog Lastova papi tumačili kao svojevrsnu generalnu probu za osvajanje čitave Republike, izjavljujući da su Venecijanci zadržali taj otok "kako bi ispitali stavove vladara zaštitnika (Dubrovnika)," a ukoliko bi njihova reakcija bila slaba ili nikakva "da bi mogli pokušati zauzeti i ostatak naše države."⁴ Još očitiji primjer

³ Za najstariju verziju ove priče, vidi: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ur. Natko Nodilo. Zagrabiae: JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 14, 1883: 20-22. Priču ponavljaju i mlađi dubrovački povjesničari, na primjer: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 199-201 (N. Ragnina); Serafino Razzi, *La storia di Raugia*. Lucca: Per Vicentio Busdraghi, 1595: 20-21; *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, ur. Natko Nodilo. Zagrabiae: JAZU, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium 25, 1893: 28-30.

⁴ Jovan Radonić (ur.), *Dubrovačka akta i povelje*, III/1. Beograd: SKA, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, 1939: 104.

namjernog dramatiziranja nalazi se u uputi poslaniku u Istanbul iz 1631, kojemu je rečeno da se na mletačka svojatanja Lokruma žali na sljedeći način: “morate pretjerivati što više možete, (tvrdeći) da su ovaj grad i država svakodnevno na različite načine toliko mučeni od Venecijanaca da će nas potpuno uništiti i na kraju osvojiti...”⁵

No, zacijelo najbolji primjer ovakvog “demoniziranja” Venecije predstavlja retorika Frana Gondole na papinskom dvoru tijekom ciparskog rata (1570/3). Tijekom tog burnog perioda ovaj se diplomat stalno iznova sukobljavao s mletačkim izaslanicima koji su pokušavali nagovoriti svoje kršćanske saveznike da osvoje neutralni Dubrovnik, ili ga barem uvuku u sukob. U jednom od tipičnih govora u svibnju 1570. godine, Gondola je trebao papu Pija V. upozoriti na “zle namjere” Venecijanaca, na to da Dubrovčane tretiraju kao “najgore neprijatelje” te ga moliti da ignorira “najlažnije glasine” kojima ocrnjuju Grad. Trebao je nastaviti objašnjavajući da su Dubrovčani uvijek pomagali Mlečane “mada su nam oni samo zlim vraćali, neprestano se prema nama odnoseći, i riječima i djelima, ne kao prema dobrim i odanim prijateljima, nego kao prema svojim glavnim neprijateljima.” Štoviše, u mnogim slučajevima kada su Dubrovčani činili usluge kršćanskim vladarima, Mlečani su ih za to tužili Osmanlijama i tako ih bacali u nemilost nevjernika u nadi da će sultan “u ropstvo baciti ovih 50 ili 60 tisuća kršćanskih duša.”⁶

Ipak, sva preuveličavanja dubrovačkih diplomata blijede u usporedbi s demonizacijom Venecije u historiografiji Grada. Neki kroničari čak donose specifično pseudo-povijesno objašnjenje mletačke opsije Dubrovnikom, vezujući je uz izmišljeni sukob Bizanta i Venecije negdje u kasnom desetom stoljeću. Naime, nedugo nakon epizode sa Sv. Vlahom, Mlečani su navodno nanijeli velike štete bizantskom caru u Egeji, paleći i uništavajući njegove posjede, zbog čega je poslao izaslanika u Dubrovnik moleći za savez. Izaslanik je donio carevo pismo, koje kroničari prepričavaju, čak “citiraju”, koristeći ga da bi plasirali monstruozan portret Mlečana. Tako naprimjer, tzv. anonimni analist čak prelazi s talijanskoga na latinski da bi bio uvjerljiviji, a potom caru pripisuje sljedeću, pomalo

⁵ J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*, III/1: 355; za sličnu retoriku tijekom iste krize vidi i J. Radonić, *Dubrovačka akta i povelje*, III/1: 349, 354. Izvršni primjeri ovakve retorike mogu se naći i u jednom dragocjenom kodeksu koji se čuva u Dubrovačkom arhivu, a sadrži pisma ambasadora iz Istambula tijekom druge velike krize s Venecijom, one 1618. godine: *Arhiv Bassegli*, kutija 7, B 3/2 Poslanstvo u Carigrad Marka Basseglia i pisma vladi (1618-1619), bez paginacije (Državni arhiv u Dubrovniku, dalje: DAD). Dobri primjeri su pismo od 26. ožujka 1618. ili 27. svibnja 1618. Srdačno zahvaljujem kolegici Diani Rajić koja me upozorila na ovaj dokument.

⁶ Lujo Vojnović, »Depeschen des Francesco Gondola, Gesandten der Republik Ragusa bei Pius V und Gregor XIII (1570-1573).« *Archiv für Österreichische Geschichte* 98 (1909): 570-571.

konfuznu karakterizaciju zajedničkog neprijatelja: “Zlobni Mlečani podivljali su uslijed svoje nepravednosti, zloće i zloćudnosti, a uvijek su imali zlu nakanu napasti i uništiti (vas) svojom nastranošću. Obuzeti zlom... zbog svoje zle zlobe neprekidno nastoje oko (vašeg) uništenja.”⁷

Nekih stotinu godina nakon ovog opisa Venecijanaca, koji bi se mogao nazvati dijabolično-redundantnim, Serafin Razzi donio je svoju verziju careva pisma. Iako nešto suzdržaniji i artikuliraniji, kod Razzija car govori sličnu stvar: “Pošto smo razmotrili golemu pohlepu i veliku želju za vladanjem te uvećanjem posjeda one nacije... koja je sve što posjeduje stekla varkom i pljačkom, a nezadovoljna onim što je nezakonito prisvojila, i dalje, čini se, traži uvećanje svoje vlasti i prodor u naše zemlje i naša mora”⁸

Kroničari nastavljaju pišući da je savez s Bizantom sklopljen, a uz dubrovačku pomoć, careva je flota ubrzo prodrla duboko u Jadran, što je navelo Mlečane da se predaju jer - tipično - nisu imali hrabrosti za otvorenu bitku. Zaključen je mir, Bizant je dobio zadovoljštinu, a Venecijanci su Dubrovčanima isplatili 12.000 dukata na ime odštete za neka nepravedno zaplijenjena trgovačka dobra. No, tek nakon svega ovoga dubrovački povjesničari dolaze do prave poante priče, odnosno objašnjenja postojane i duboke mržnje Venecijanaca spram Dubrovnika. Tipičan primjer nalazi se u kronici Nikše Ragnine iz prve polovine 16. stoljeća: “od tog trenutka Mlečani su se počeli ponašati prema Dubrovčanima kao prema svojim najvećim neprijateljima (*capitali nemici*) i nisu propuštali nijednu priliku da im nanesu zlo. A izgleda da su u svojim vijećima donijeli neki zakon da će se u njima svakog petka raspravljati o uništenju i upropaštavanju Dubrovčana, jer su bili razlog što je careva vojska ušla u Jadran protiv njih.”⁹

Uz Ragninu, ovu legendu o zakonu koji je Mlečanima propisivao da svaki petak raspravljaju o uništenju Dubrovnika donose i neke varijante anonimnih anala, te Restijeva kronika.¹⁰ Jedna neobjavljena varijanta anala, vjerojatno iz

⁷ Nodilo napominje da postoje velike razlike među varijantama ovog pisma, koje donose razne verzije Anala. Iako mu je generalni smisao jasan, tekst je dosta konfuzan (*Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 24). Za Ragninin sličan izvještaj vidi *ibid*: 203-205, a za tekst sličan ovom pismu, *ibid*: 203.

⁸ S. Razzi, *La storia di Raugia*: 22.

⁹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 205.

¹⁰ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 24; *Chronica Ragusina Junii Restii*: 35; *Memoriae*, ser. 21. 2, 18, »Origine della Città di Ragusa estratta da certe scritture antichissime con aggiunta di alcun cose più memorabili costumate in Ragusa, 1507, I. Giorigi ab M.«: 49-50 (DAD). Zanimljivo je da Razzi, mada inače donosi čitavu priču o bizantsko-dubrovačkom savezu i sukobu s Venecijom, ne spominje navodnu mletačku odluku o vijećanju protiv Dubrovnika. Možda je za njega kao stranca, štoviše Talijana, ovakav zaključak legende ipak bio odviše antivenecijanski.

ranog 16 stoljeća, detaljnije opisuje zlodjela o kojima su Mlečani odlučili raspravljati svakog petka, navodeći osvajanje Dubrovnik a lukavstvom ili silom, represalije u Veneciji i izvan nje, te oduzimanje trgovačke robe sa brodova. Autor potom napominje da su Mlečani “stoga tijekom mnogih godina ukrali ogromne novce Dubrovčanima i još ih dan danas krađu,” a tada, očito zaista ljutit, dodaje: “Đavo ih odnio! (*Diavolo li porti*)”¹¹

Dubrovačka historiografija mletački odnos spram grada tumači posve u duhu ove legende: Venecijanci su osuđeni na ulogu glavnih negativaca dubrovačke povijesti, čiju neumornu mržnju otkriva niz povijesnih epizoda. Za početak, osim legendarne situacije koja je dovela do usvajanja Sv. Vlaha, kroničari navode još nekoliko mletačkih pokušaja da osvoje Dubrovnik. Tako je, naprimjer, u 12. stoljeću, nadbiskup Leonard, porijeklom Venecijanac, istjeran iz grada jer ga je pokušao predati mletačkoj floti koja je prolazila na putu za Levant.¹² U kasnom 15. stoljeću Mlečani su navodno nudili veliki novac Matiji Korvinu ako im preda Dubrovnik, predlažući da podmetne svoje ljude na mjesto plaćenika (*barabanta*) koje grad dobiva iz njegovih zemalja, a da oni zatim otvore vrata njihovoj vojsci.¹³ Podjednako podmuklu taktiku primijenili su 1538. godine tijekom rata s Osmanlijama, kada su neuspješno nagovarali svoje saveznike da osvoje Grad, a potom ga ocrnjivali toliko nespretno da su “svi kršćani počeli loše misliti o njima te im više nisu vjerovali.”¹⁴ Golemu mržnju spram Dubrovnik a pokazali su i u onim rijetkim trenucima - o kojima više kasnije - kada im je uspjelo zavladati njime. Opisujući njihovu vladavinu u 12. stoljeću, kroničari pišu da su mletački kneževi živjeli “tiranski, želeći uzurpirati naše stvari,” a njihovi su vojnici “silovali žene, krali, tukli se, a sve to uz pristanak kneza.”¹⁵

¹¹ *Memoriae*, ser. 21. 2, 24, »Dell' origine della città di Ragusa. Ms.«, f. 10r (DAD). Nakon priče o kapitulaciji Venecije, slijedi ovaj pasus: *Et allora li Veneziani cominciarono molto più inimicarsi con li Ragusei, et pensar la ruina della città, e fecero legge di far ogni venerdì consiglio per pigliar per forza, o per inganno la città de Ragusii, et pigliar repressaglie in Venetia et fora spoliar le nave, barche de ogni mercantia salvo grano et sal era libera, dove in molti anni hanno robato gran tesoro agli Ragusei, et robanno fino oggi di. Diavolo li porti*. Isti tekst, zajedno s ovim završetkom, ponavlja se u još jednoj sličnoj varijanti anala koja se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, te u još jednom rukopisu anala u Dubrovačkom arhivu (R 3544 »Cronaca di Ragusa (825-1715)«, f. 56v (Nacionalna i sveučilišna knjižnica); *Memoriae*, ser. 21. 2, 32, »Trattato. Origine di Ragusa. Saec 16. ms.«, f. 15r (DAD).

¹² *Memoriae*, 18, »Origine della Città di Ragusa.«: 173; *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 219 (Ragnina).

¹³ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 77.

¹⁴ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 288-289.

¹⁵ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 29, 31. Slično i kod Ragnine: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 214-215.

Uz ove drastične primjere mletačke zloće dubrovački kroničari donose i niz drugih, manje radikalnih, koji su se svodili na pokušaje da se samo naškodi Gradu. I ovdje ima posve legendarnih priča poput one o pokušaju Mlečana u 11. stoljeću da sagrađe tvrđavu odmah pokraj grada, što su mudri Dubrovčani preduhitрили brzo sagrađivši na tom mjestu Lovrijenac.¹⁶ Mletačkoj podmuklosti pripisuje se i gubitak komada Kristova križa koji su Dubrovčani u kasnom 14. stoljeću založili u Veneciji. Poslanici su dugovanim novcem navodno stigli zadnji dan prije isteka roka, no Mlečani su dali da se Ave Marija zvoni već u podne i, označivši tako početak novog dana, odbili vratiti dragocjenu relikviju.¹⁷ Na kraju, ova impresivna lista mletačkih zlodjela može se zaokružiti s onim najuobičajenijima, o kojima se uvijek iznova lamentira u dubrovačkoj historiografiji, poput maltretiranja dubrovačkih brodova, plijenjenja trgovačke robe ili naplaćivanja pretjeranih carina.¹⁸

Većina gore navedenih primjera otkriva i drugu temeljnu karakteristiku koja se u dubrovačkoj tradiciji pripisuje Mlečanima. Oni su kukavice koji izbjegavaju poštnu borbu, ostvarujući svoje ciljeve lukavstvom i spletkama: noću se šuljaju preko zidina, huškaju druge kršćane na grad, podmeću lažne plaćenike, šuraju s izdajničkim nadbiskupom, izigravaju jasne dogovore o zalogu. Mletački kukačluk, čak ženskost, opće je mjesto renesansne historiografije i književnosti Dubrovnik. U satiričnoj pjesmi protiv njih Vetranović piše kako “smetu se i smute” čim vide Osmanlije, ironično ih savjetujući da bi bilo bolje da se posvete ribarstvu:

“Ter na trst ribajte glavoče i slinke;
Er svudi glas po svijeti općeno,
Da oružje nije za vas, neg žensko vreteno.”¹⁹

Na sličan način ismijava ih Tuberon, koji piše “Mlečanin u vojnoj odori smiješan je i vlastitim vojnicima, a gdje neće biti neprijatelju”, dok za nekog mletačkog zapovjednika zarobljena od Osmanlija spominje da je odveden “poput žene

¹⁶ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 28, 212; S. Razzi, *La storia di Raugia*: 31.

¹⁷ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 42. Slična priča nalazi se i u: S. Razzi, *La storia di Raugia*: 43.

¹⁸ Neki tipični primjeri iz anonimnih anala i Ragninine kronike su: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 88, 94-95, 273, 298, 299-300.

¹⁹ Vatroslav Jagić i Ivan A. Kaznačić (ur.), *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, dio I, SPH 3, Zagreb: JAZU, 1871: 215-216. Za ovu satiru vidjeti: Lahorka Plejić-Poje »Vetranovićeva Orlača ridanka, rečeno u blato ribarom.« *Narodna umjetnost* 44 (2007): 119-134; Vinko Foretić, »Politički pogledi Mavra Vetranovića.« *Filologija* 10 (1980-1981): 291-301.

koja se opasala oružjem.”²⁰ Motiv mletačkog kukavičluka prisutan je također u anonimnim analima, iz kojih je očito da se u dvije ključne povijesne situacije kada je strana flota ušla u Jadran Venecijanci nisu usudili prihvatiti otvorenu bitku. U kasnom desetom stoljeću navodno su kapitulirali bez borbe kad je bizantska mornarica došla do Pule, a u kasnom četrnaestom, tijekom đeno-veškog napada, “nisu imali hrabrosti” za direktan sukob, prihativši ga tek kad su ih neprijatelji zaskočili i “prisilili da se bore.”²¹

No, upravo ova nesklonost otvorenoj i poštenoj borbi čini Mlečane iznimno opasnim protivnicima, jer svoje ciljeve ostvaruju spletkama, ne birajući sredstva. Već spomenuta napomena iz Razzijeve kronike da je Venecija “sve što posjeduje stekla varkom i pljačkom” dobro sažima dubrovačko viđenje mletačkih metoda. Na istom tragu Vetranović govori o “Isičenju” Mlečana, dok Ilija Crieva vjerojatno misli na njih kad u pjesmi poziva Sv. Vlaha da zaštiti Dubrovnik od “guja lukavica.”²² Ipak, njihovo potpuno odsustvo moralnih obzira i spremnost na bilo što u težnji za moći najjasnije je formulirao Tuberon: “I uistinu svjedoče oni koji bolje poznaju čud onog naroda, da se kod njih smatra boljim, pametnijim i odanijim Republici onaj koji za vijećanja razlaže o opačinama, samo ako to traži veličina koristi koja iz toga slijedi.”²³

Uz beskrajna lamentiranja o povijesnim nepravdama i štetama koje su nanijeli Gradu, dubrovački autori o karakteru Mlečana progovaraju na još jedan način: pišući o njihovoj vladavini u Dalmaciji i uspoređujući je - naravno, nepovoljno - s vladavinom dubrovačkog patricijata. Iako je implicitnih usporedbi bilo već u renesansnoj historiografiji i književnosti, kod dva autora iz 17. stoljeća nalaze se eksplicitne i nešto razrađenije komparacije koje zaslužuju detaljniji spomen.²⁴ Prvi od njih, dubrovački građanin Pasko Primi (Primović), 1618. je godine napisao nekoliko satiričnih pjesama o Dalmatincima, a prirode mletačke vladavine dotakao se u onoj posvećenoj Korčulanima. Uspoređujući život

²⁰ Ludovik Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*, preveo V. Rezar. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001: 170. Slični primjeri su također: *Ibid*, 140-144, 147.

²¹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 42-43.

²² Luko Paljetak, Dunja Fališevac i Miljenko Foretić (ur.), *Sveti Vlaho: dubrovački parac u hrvatskoj književnosti*. Dubrovnik: Matica hrvatska, 2001: 16-17.

²³ L. Crijević Tuberon, *Komentari o mojem vremenu*: 196. Koliko su Mlečani amoralni i cinični također otkriva Tuberonova priča da su oni potajno, kako se Carigrad ne bi predao Ugrima, preveli osmanske trupe iz Azije u Europu da bi se sultan Murat s većom vojskom suprotstavio kršćanima kod Varne (*Ibid*, 122).

²⁴ Takva suprotstavljanja mogu se, naprimjer, naći već kod Džore Držića, Hanibala Lucića i Mavra Orbinija. Vidi: Lovro Kunčević, »O dubrovačkoj *libertas* u kasnom srednjem vijeku.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU* 46 (2008): 58-59.

pod vlašću Venecije s onim u Dubrovniku, Primi insistira na temeljnoj i očitoj razlici: Dubrovčani žive u slobodi, dok su Korčulani pod tiranskom vlašću stranaca. Još preciznije, Dubrovčani su slobodni, imajući “gospodu ljubežljivu i u svem blagu,” te uživaju “kako u raju,” dok “udovice i sirote časno sve njih vrijeme traju.” S druge strane, silovita mletačka vlast zrcalni je odraz ove idile. Dalmatinci su *schiavi* (robovi), njihove “sestre, kćeri i žene” pate jer su “podložene pod silu sovracumita (mletački dužnosnici)”, kuće su im oskvrnjene, a oni sami ne usuđuju se “usta otvorit.”²⁵ Sličan, no još razrađeniji i slaviji kontrast nalazi se u Gundulićevoj *Dubravki*, a izgovara ga ribar koji je u Dubrovnik pobjegao “za shranit staros mu i odahnut bez sile.” Ribar uspoređuje mletačku i dubrovačku vlast na više razina, a temeljna razlika je ponovno ona između slobode i ropstva: “Primorja naša sva u ništa sila zbi:/ Dubrava sama ova vlada se po sebi.” Gundulić posebno naglašava silovitost i arbitrarnost mletačke vladavine, pišući da u Dalmaciji “srdita zvijer” sve drži “u noktijeh” do te mjere da “žena, djeca, imanje ne možeš tvoji rijeti,” dok u Dubrovniku “svak sebi i svemu svomu je gospodar.” No, ta vladavina nije samo nasilna, već i duboko korumpirana. U Dalmaciji je zlato “razlog, pravda i mjera svemu,” za njega se prodaje “vjera, život... duša i čas,” dok se u Dubrovniku “...ne ide za platom,/ ni mjere u suda pritežu pod zlatom.”²⁶

U ovim opisima ocrta se već prepoznatljiv lik Venecijanaca, no ipak nešto drugačiji, jer se pojavljuju u ulozi vladara. Njihova transformacija je prilično zanimljiva, jer se, rečeno Machiavellijevim rječnikom, iz “lisica” pretvaraju u “lavove.” Prije no što osvoje vlast, Mlečani izbjegavaju direktne sukobe služeći se lukavstvima. No, kad jednom zavladaju, ponašaju se krajnje nasilno, uspostavljajući tiransku i korumpiranu vladavinu u kojoj stradaju imanja, a osobito žene njihovih podanika.

Sve u svemu, u kulturi novovjekovnog Dubrovnika stvorena je slika Venecijanaca kao podmuklih spletkara koji već stoljećima vrebaju grad, pokušavajući ga podvrgnuti svojoj despotskoj vladavini. Ono što je doista zanimljivo jest da ova slika nije bila isključivo stvar visoke kulture, nego je itekako određivala svakodnevicu grada, utječući na ponašanje dubrovačkih vlasti i čitavog stanovništva. Na najopćenitijoj razini, ona je sigurno značajno pridonijela dubokom i trajnom animozitetu koji su Dubrovčani osjećali spram Venecijanaca - a koji je, treba spomenuti, bio uzvraćen. Niz putopisaca, osobito iz 17. stoljeća, spominje

²⁵ Fran Kurelac, *Runje i pahuljice pjesni podrugljive i pastirske ponajveć dubrovačke*. Zagreb: Dragutin Albrecht, 1866-68: 63.

²⁶ Iako se, naravno, u *Dubravki* radi upravo o pokušaju Grdana da to promijeni. Citati su preuzeti iz: Ivan Gundulić, *Suze sina razmetnoga. Dubravka. Ferdinandu Drugomu od Toskane*. Zagreb: Matica hrvatska 1964: 90-91.

žestoku “mržnju” i “zavist” što vladaju između ove dvije republike, kao i to “da ne propuštaju ni jednu priliku, a da ne čine neprilike jedna drugoj.”²⁷ Sredinom 18. stoljeća francuski konzul Le Maire čak piše da “nema veće antipatije od antipatije koja vlada između ove dvije nacije,” a na drugom mjestu precizira: “Ovi (dubrovački) plemići neprestano se pothranjuju kvascem srdžbe protiv Mlečica. To je predmet sastava i deklamacija učenika još u kolegijima (*sic!*?). Neuk i sirov narod dijeli osjećaje svojih gospodara i raspaljuje se do te mjere da je ponekad teško obuzdati njegovu žestinu.”²⁸

No, osim što je hranilo takav općeniti antagonizam, duboko ukorijenjeno uvjerenje da Mlečani neprekidno spletkare protiv grada utjecalo je na ponašanje dubrovačkih vlasti i populacije na još konkretniji način. Izvrstan su primjer situacije kad bi venecijanski brodovi prolazili u većem broju, ili čak pristali u Gružu - tada bi u Dubrovniku zavladao pravo izvanredno stanje obilježeno paničnim glasinama i teorijama zavjere. Anonimni analist, naprimjer, piše o situaciji 1545. godine, kada je nastao “velik strah” jer je u gradu izbio požar dok je u blizini bilo deset venecijanskih galija, pa se pronio glas da je vatra podmetnuta kako bi se uzrokovala pomutnja, a Mlečani potom “po noći napali Dubrovnik.”²⁹ Koliku je napetost i nervozu izazivala prisutnost Mlečana odlično pokazuje jedan slučaj iz 1597, kada je njihova flota stala u Gružu, a dio posada došao u grad. U pomalo držičevskom zapletu, jedan mletački plemić, tražeći neku kurtizanu s kojom je već prije poslovao, pogriješio je kućna vrata. Iako se navodno odmah ispričao, čuo je žensku vrisku “na slavenskom jeziku”, a zatim bio napadnut od onih iznutra. Uskoro je unutar zidina zavladao potpuni kaos: zatvorena su gradska vrata, zazvonilo je zvono na uzbunu, izvikivalo se “neka zgrabi oružje tko je dobar Dubrovčanin”, posvuda su trčali naoružani ljudi, osobito dubrovački plemići, koji su mlatili i trpali u zatvor zburnjene Venecijance. Konačna bilanca bio je jedan mletački plemić ubijen, a drugi ranjen, te neugodna diplomatska situacija u kojoj su se Dubrovčani, mada insistirajući na bahatosti mletačkih

²⁷ Citat je iz putopisa Francuza Du Loira, objavljenog 1654. (Jorjo Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*. Dubrovnik, 1939: 268. Još jedan sličan primjer: *Ibid*, 275).

²⁸ Za ove citate, vidi: Alexandre André Le Maire, »O Dubrovniku i Dubrovčanima 1766: izvještaj gosp. Le Maira, francuskog konzula u Koronu, o Dubrovačkoj Republici.«, preveo Zdravko Šundrica. *Dubrovnik* 17/3 (1974): 25-26, 35-36.

²⁹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 109-110. Još nekoliko sličnih primjera panike i glasina u gradu zbog blizine mletačke flote: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*: 135; S. Razzi, *La storia di Raugia*: 80, 106; Vjekoslav Jelavić, »Iz prepiske Nikole Bourdina, franceskoga residenta u Dubrovniku.« *Starine JAZU* 34 (1913): 28-30.

patricija, ipak opravdavali zbog (pre)nervozne reakcije.³⁰ S druge pak strane, ta reakcija za Mlečane nije bila ništa novo, jer im je dubrovačko strahovanje od njihove zavjere bilo dobro poznato. Zapravo, možda najbolji sažetak dubrovačkog straha dao je upravo jedan mletački špijun u svom izvještaju 1612. godine: “Čvrsto su uvjereni da galije koje često dolaze u Dubrovnik imaju za cilj da ih osvoje u bilo kojem trenutku, ako se ukaže dobra prilika koja se navodno očekuje od sukoba i građanskih razmirica što bujaju unutar grada. Oni vjeruju da su te nesuglasice podržavane od službenika Vaše Prejasnosti da bi uslijed tih razmirica bilo lakše na prepad im oteti njihovu slobodu...”³¹

Naravno, nema ništa čudno u tome što grad poduzima mjere opreza kad je u blizini strana flota, no - kao što pokazuju mletački izvori - dubrovačka strahovanja bila su ipak pretjerana. Bez ikakve sumnje, najčešća zapovijed koju su u vezi Dubrovčana tijekom 16. i 17. stoljeća izdavale mletačke vlasti bila je upravo da se s njima postupa “dobro i prijateljski” ili “znajući dobre namjere i dobro raspoloženje naše sinjorije spram one veličanstvene općine.”³² Pretjeranost dubrovačkih strahova još se jasnije pokazuje kad se pogledaju upute mletačkim zapovjednicima u slučaju da dođe do nestabilnosti i nemira u Dubrovniku. U instrukcijama novoizabranom generalnom providuru 1623. godine spominju se glasine o mogućem sukobu dubrovačkih plemića i puka, a potom naglašava da je u interesu Venecije “da taj grad na svaki mogući način bude očuvan u miru”, pa se naređuje da se u slučaju nemira providur mora “držati daleko” te čak spriječiti bilo kakav upliv stranih sila.³³ Slična uputa izdana je i 1628, a u njoj se spominju “nemiri u Dubrovniku, koji su nam uvijek neugodni”, pa se providuru eksplicite naređuje da se ne bavi razmiricama u gradu i da, štoviše, spriječi ikakve intervencije izvana.³⁴ Dakle, upravo obratno od dubrovačkih strahovanja, postoje jasni primjeri da je mletačkim zapovjednicima naređivano ni manje ni više no da *brane* neovisnost Dubrovnika.

³⁰ Ovu verziju događaja ipak treba uzeti *cum grano salis*, jer dolazi iz pera mletačkog očevica, a upućena je mletačkim vlastima. Devetnaestostoljetni prijepis ovog izvještaja iz jednog vatikanskog kodeksa nalazi se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku: Rkp. 592 RAGUSA, »Narratione del Tumulto de Ragusci Contra le Galere Venetiane Di Galera dal Porto di Sta Croce di Ragusci il 5 febbraio 1596.« f. 12r-16r (Znanstvena knjižnica Dubrovnik). Pismo u kojem se Dubrovčani ispričavaju, navodeći potpuno drugačiju verziju događaja, objavljeno je u: Vikentij Makušev i Milan Šufflay (ur.), »Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji.« *Starine JAZU* 31 (1905): 133-134.

³¹ Dokument je donesen u: S. Ljubić, »O odnošajih medju republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.«: 150.

³² Niz primjera iz 16. i prvih dekada 17. stoljeća nalazi se u: V. Makušev i M. Šufflay (ur.), »Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji.«: 65, 83, 85, 86-87, 122-123, 198, 226-227, 257.

³³ V. Makušev i M. Šufflay (ur.), »Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji.«: 211.

³⁴ V. Makušev i M. Šufflay (ur.), »Isprave za odnošaj Dubrovnika prema Veneciji.«: 248.

Iako se, naravno, ovdje nije radilo o nekoj posebnoj naklonosti, već strahu da se eventualni nemiri ne prošire na venecijanske posjede, ipak je znakovito ovo kategoričko zabranjivanje intervencije u situacijama kada ju je bilo lako opravdati.

S druge strane, Venecija sigurno nije bila tek dobronamjerni susjed Dubrovnika. U trenucima kad su odnosi dviju republika bili loši, Mleci su naveliko i veoma cinično koristili svoju vojnu premoć. Na primjer, tijekom 1569. i 1570. godine mletački su kapetani više puta primili tajne upute da kad god uzmognu zarobljavaju dubrovačke brodove. Generalnom providuru mora čak je naređeno da pod prozirnom izlikom ode u vode oko grada i sistematski plijeni brodove, no neka svaki drugi pusti kako Dubrovčani ne bi mogli reći da su “pod opsadom.”³⁵ Tijekom druge krize, 1617. godine, generalnom providuru mora naređeno je da dopusti da plaćenici u njegovoj službi “nanesu svaku smetnju i štetu” dubrovačkim posjedima: neka otimaju živežne namirnice, trgaju lozu, uništavaju imovinu, čak “razmrskaju gradski vodovod”, a da se pobrine da se to dogodi kad njega ne bude i kasnije ispričava tvrdeći da nije znao.³⁶ Izgleda da se u određenim trenucima u mletačkom Senatu čak otvoreno govorilo o mogućem osvajanju Dubrovnika, mada vrlo neodređeno i samo na načelnoj razini. Sudeći po sačuvanoj skici njegova govora, neki je mletački senator tijekom lastovske krize prvo dugo objašnjavao da taj otok ne treba vratiti Dubrovčanima, jer da to znači pokazati slabost i dovesti u pitanje kredibilitet Venecije. Potom je konstatirao da se Dubrovnikom više ne vlada mudro kao nekoć i da je lako moguće da se tamo dogodi neka “promjena” (*mutatione*) ili “rasulo” (*rovina*), a u tom slučaju: “mi moramo iz državnih razloga i zbog našeg očuvanja, pošto je grad Dubrovčana u predjelima Dalmacije koji su djelomično pod našom vlašću, kao najznačajniji (*potissimi*) susjedi preuzeti posjed i prava nad njime, i ne dopustiti drugom vladaru ili princu da ovlada njime, jer bi ga potom ukloniti od tamo bilo teško, ako ne i nemoguće.”³⁷

³⁵ CX, *Secreta*, reg IX: f. 26v-27r, 64v, 94v, 122v (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV).

³⁶ Prijevod dokumenta je u: Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, II. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 88.

³⁷ Ovaj govor nalazi se u kodeksu s različitim dokumentima u kolekciji Muzeja Correr u Veneciji (*Provenienze Diverse*, 398c, fasc. 8, »Sulla cessione di un Porto da parte della Repubblica di Venezia a Ragusa.«, bez paginacije, Biblioteca del Museo Correr). Zbog zanimljive retorike treba citirati malo veći odjeljak: *...quanto minor forza haverà alcun stato, tanto più facile sia la mutatione di esso per il che per ogni ragione dobbiamo credere, et aspettare che avvenga della Rep. de Ragusei, non essendo essa più governata, con quella sincerità de leggi et de statuti, con quali prima governarsi soleva, essendo mancata nei suoi senatori la prudenza, et all'incontro subintrata l'ambitione, et l'avaritia principali capi, et fonti di ogni rovina, il che se mai avvenisse, comme avvenir potrebbe, dobbiamo noi per ragion di stato, et per conservazione nostra, essendo la città de Ragusei nel continente di Dalmatia in parte à noi soggieta, come potissimi confinanti subintrare nel possesso, et ragione di essa, ne permetter ch'altro Signore ò altro Principe s'impatronisca onde il discacciarlo poi sia cosa difficile, et forse anco impossibile.*

Ipak, ovo je tek digresija jednog senatora. Kad se odnosi dviju republika sagledaju u cjelini, stječe se dojam da osvajanje Dubrovnik Mlečanima, iako poželjno, nikada nije bilo apsolutni prioritet, jer je uvijek bilo važnijih ciljeva. Koliko god bio trajna iritacija, Grad nije predstavljao toliki problem da bi to opravdalo direktan napad na nj, koji bi, smatralo se, mogao imati katastrofalne međunarodne posljedice. Tako je, naprimjer, također u vrijeme lastovske krize, neki mletački dužnosnik - vjerojatno u Senatu ili kolegiju - upozoravao da bi bilo odviše opasno vojno braniti Lastovce, jer to znači riskirati intervenciju dubrovačkih zaštitnika, bilo Osmanlija ili Španjolaca.³⁸ Sve u svemu, iako nedvojbeno neskloni Dubrovniku, Venecijanci su uglavnom imali važnijeg posla nego planirati njegovo uništenje. Stoga se čini da je dubrovačka slika Venecije bila ne samo pomalo paranoidna, već i - narcisoidna.

A uz sve to, bila je iznimno korisna dubrovačkom patricijatu. Naime, iako nema sumnje da je ovakvo doživljavanje Venecije uglavnom nastalo spontano, kao rezultat stalnih trzavica, isto je tako očito da su ga dubrovačke vlasti naveliko iskorištavale za svoje političke ciljeve. S jedne strane, ideja da Mleci neprekidno splet-kare protiv grada imala je važnu funkciju u diplomaciji Dubrovnik. S druge strane, bila je ključna u njegovoj unutrašnjoj politici, služeći opravdavanju aristokratske vladavine i osiguranju socijalnog mira.

Važnost ove slike u diplomaciji već je ukratko spomenuta: "predatorski" portret Mlečana bio je iznimno koristan tijekom brojnih sporova, pravih malih propagandnih ratova, koje je Dubrovnik vodio s Venecijom na dvorovima renesansnih i baroknih vladara. U tim sukobima - poput lastovske krize ili spora oko Lokruma - radilo se uvelike o međusobnom ocrnjivanju dviju republika, a njihovi argumenti uvijek su bili slični. Dok bi Mlečani tvrdili da Dubrovčani surađuju s Osmanlijama ili kršćanima (ovisno o publici), Dubrovčani su insistirali da sve što Venecija čini zapravo radi s tajnom namjerom da osvoji ili uništi njihov grad. Ono što je značajno pridonijelo uvjerljivosti ovakvih dubrovačkih optužbi jest činjenica da su se oslanjale na međunarodno dobro poznat "antimit" Venecije, tj. sliku Venecijanaca kao beskrupuloznih i nezasičnih osvajača.³⁹ Na koji je način dubrovačka

³⁸ Nacrt govora nalazi se u kodeksu koji se čuva u Museo Correr u Veneciji (*Codice Cicogna*, 2534, broj 87, »Arringa intorno alla difesa degli Lagustani contra quei di Ragusa.«, Biblioteca del Museo Correr).

³⁹ Za ovaj aspekt venecijanskog anti-mita, vidi: Nicolai Rubinstein, »Italian reactions to Terraferma expansion in the fifteenth century.«, u: *Renaissance Venice*, ur. John R. Hale. London: Faber and Faber, 1973: 197-217. Franco Gaeta, »Idea di Venezia.«, u: *Storia della cultura veneta*, 3/III, ur. Girolamo Arnaldi i Manlio Pastore Stocchi. Vicenza: Neri Pozza, 1981: 583-591; Michael Sherman, »Political Propaganda and Renaissance Culture: French Reactions to the League of Cambrai, 1509-1510.« *Sixteenth Century Journal* 8 (1977): 97-128.

diplomacija koristila “predatorsku” sliku Venecije izvrsno se vidi iz jednog prilično uzrujanog izvještaja mletačkih ambasadora u Rimu iz listopada 1570. Na audijenciji kod pape Pija V. ambasadori su podastrijeli niz - vjerojatno točnih - tvrdnji o dubrovačkom potpomaganju Osmanlija, no čini se da su Dubrovčani papi već bili objasnili kako stoje stvari s Mlečanima. Naime, kad su ambasadori završili, sveti je otac “u navali velikog bijesa” rekao “vi maltretirate te Dubrovčane i želite ih uništiti”, a uskoro dodao “vi želite ono što pripada drugima i Bog će vas kazniti u budućnosti.”⁴⁰ Ovo je jasan odjek dubrovačkih riječi.

Druga važna funkcija “predatorske” slike Venecije bilo je opravdavanje aristokratske vlasti i osiguravanje socijalnog mira. Naime, koliko god dubrovačka strahovanja često bila opravdana i iskrena, teško se oteti dojmu da je u mnogim prigodama patricijat namjerno “podgrijavao” osjećaj ugroženosti i prijetnje od strane Mlečana. Razlog je jednostavan: jedan od najboljih načina da se osigura socijalni mir i ujedini neka zajednica jest stvaranje osjećaja izvanjske prijetnje, osjećaja ugroženosti od zajedničkog neprijatelja. Da su dubrovački vlastodršci ovog bili itekako svjesni potvrđuje filozof Nikola Vitov Gozze (1549-1610), koji je nedvojbeno pripadao najužem krugu vladajuće elite.⁴¹ U svom djelu “O ustroju država” Gozze spominje kako je Aristotel preporučio strah kao izvrsno sredstvo protiv građanskih nesuglasica, citirajući njegovu misao da “plašljivi više paze na državu, zato je potrebno da oni koji vode brigu o državi izmišljaju strah, kako bi je očuvali.” Odmah potom dubrovački patricij svojim riječima objašnjava što je Filozof mislio: “Nužno je katkad predočiti građanima ozbiljne opasnosti u kojima se grad nalazi ili bi se mogao naći ukoliko ne bi obuzdali svoje objesne prohtjeve ili bi bili nehajnim i lijenim u njegovu čuvanju od vanjskih ili unutrašnjih neprijatelja...”⁴²

Ovdje je uočljiv pomak u smislu koji otkriva jako mnogo. Dok u citiranoj rečenici Aristotel govori isključivo o poticanju straha da bi se održala budnost građana, Gozze navodi još jedan razlog, i to kao prvi, a radi se o “obuzdavanju objesnih poriva.” Upravo takvo “obuzdavanje” svojih podanika dubrovačke su

---

⁴⁰ *Come fu letta detta lettera disse Sua Stà con impeto di colera grande: Voi date adosso à questi Ragusei, et li volete rovinar... voi volete quel d'altri et Dio vi flagella, et vi castigarà anche nell'avvenir. Ragusei sono homini da bene, et vivono catholicamente, et volesse Dio, che in altri luoghi si facesse così.* (CCX, *Lettere di ambasciatori Roma*, busta 25 (1566-1573), pismo od 7. listopada 1570, ASV).

⁴¹ Gozze je obavljao niz najviših službi u Republici, a čak je sedam puta bio biran za kneza. Marinko Šišak, »Nikola Gučetić i njegova teorija države.«, u: Nikola Vitov Gučetić, *O ustroju država*. Zagreb: Golden Marketing, 2000: 14.

⁴² Za sve ove citate: N. V. Gučetić, *O ustroju država*: 306.

vlasti provodile neprekidno ih podsjećajući na prijetnju njihovoj sigurnosti i blagostanju, na neprijatelje “slobode” koji su, uz Mlečane, uključivali i domaće izdajnike te politički najdelikatnije, Osmanlije. Nema dvojbe da je taj brižno održavan osjećaj stalne ugroženosti, koji je nametao potrebu za jedinstvom i poštovanjem autoriteta, značajno pridonio iznimnoj socijalnoj stabilnosti Dubrovnika. U ovom kontekstu treba se sjetiti zacijelo tendenciozne, no ipak znakovite Le Mairove napomene da je mržnja spram Mlečana “predmet sastava i deklamacija učenika još u kolegijima.” Isto tako, treba imati na umu da je dramatičan prikaz tiranske mletačke vladavine u Gundulićevoj *Dubravki* bio maksimalno javna stvar, nešto što je čitav grad slušao na izvođenju ove pastorale 1628. godine. Konačno, možda je najjasniju poruku o stalnoj venecijanskoj prijetnji prenosila najvažnija svetkovina starog Dubrovnika uopće - *festa* Sv. Vlaha. Svake godine iznova, uz sudjelovanje čitave zajednice, slavilo se sveca koji je dubrovačkim patronom postao upravo braneći grad od podmuklih Mlečana. Nema dvojbe da je ta legenda bila prisutna u svijesti sudionika i gledalaca. Štoviše, ritualna borba kapetana i kontrakapetana - a po nekim dokumentima i njihovih odreda - koja se javlja u 17. i 18. stoljeću, možda je bila simboličko ponavljanje sukoba iz legende o svečevu usvajanju. U svakom slučaju, taj je dvoboj prenosio ključnu poruku o opasnosti po zajednicu i njenu nadvladavanju, jasno vidljivu u onome što se nakon kapetanove pobjede javljalo knezu: da je sve mirno, nema opasnosti i da su “naši pobijedili.” A tko su u ovoj priči bili “njihovi” - barem za dobar dio publike - ne treba sumnjati.⁴³

Na kraju, treba ukratko spomenuti da se u dubrovačkoj kulturi, uz prevladavajuću “predatorsku” sliku Venecije, povremeno javlja još jedna, posve suprotna - radi se o apsolutnoj idealizaciji Prejase Republike. Još točnije, radi se o tome da neki dubrovački autori ponavljaju jedan važan *topos* renesansnog republikanizma, a to je tvrdnja da su venecijanske institucije idealan oblik republikanske vladavine.⁴⁴ Ipak, u najvećem broju slučajeva ovu laskavu

⁴³ Za iscrpan opis i sjajnu analizu *feste* Sv. Vlaha, vidi: Nella Lonza, *Kazalište vlasti, Ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2009: 358-383, a specifično za plesanu bitku kapetana i kontrakapetana: 377-378.

⁴⁴ Za fascinaciju venecijanskim ustavom u političkoj misli ranog novovjekovlja, vidi: William J. Bouwsma, »Venice and the Political Education of Europe.«, u: *Renaissance Venice*, ur. John R. Hale. London: Faber, 1973: 445-66; Felix Gilbert, »The Venetian Constitution in Florentine Political Thought.«, u: *Florentine Studies: Politics and Society in Renaissance Florence*, ur. Nicolai Rubinstein. London: Faber, 1968: 463-500; John Eglin *The Myth of Venice in British Culture, 1660-1797*. Basingstoke: Palgrave, 2001; Haitsma Mulier, *The Myth of Venice and Dutch Republican Thought in the Seventeenth Century*. Assen: Van Gorcum, 1980.

izjavu prati nešto što odaje pravu namjeru iza nje, a to je primjedba da su dubrovačke institucije zapravo jako slične venecijanskima. Drugim riječima, dubrovačke pohvale Veneciji uglavnom su bile samo (loše) prikrivena samohvala. Tako na primjer, Nikola Vitov Gozze u svom djelu "O ustroju republika" piše da je Mletačka Republika "božanski uređena," štoviše, da se radi o "primjeru svete i božanske vlasti." A odmah potom prelazi na isticanje izvrsnosti vlastitoga grada: "Mi pak... po uzoru na tu preslavnu Republiku već devetsto godina čuvamo na ovom našem Jadranskom moru svoju građansku slobodu i nepovredivu (vladavinu aristokracije), koja ni u sreći ni u nesreći nigda nije doživjela promjene ili bilo kakav poremećaj."⁴⁵

Ovu laskavu sličnost dubrovačkog i venecijanskog političkog uređenja Jakov Luccari je istaknuo navevši da se Dubrovnik ispravno smatra "malom Venecijom," a razlog tome je "što se naša vladavina malo razlikuje od mletačke."⁴⁶ Serafin Razzi je čak ponudio elegantno povijesno objašnjenje za ovu sličnost dviju republika, predstavljajući period mletačke vlasti u 12. stoljeću kao svojevrsni tečaj u političkoj teoriji i praksi. Bojeći se domaće tiranije, dubrovački su plemići, navodno, sami pozvali Mlečane, pa su nekih tridesetak godina primali rektore iz Venecije "od kojih su lako mogli naučiti njihov izvrstan način vladavine," da bi na kraju zadnjeg poslali kući s napomenom "da ih više ne trebaju jer su dovoljno dobro naučili njihov način vladanja."⁴⁷ Čini se da su u trenucima osobitog patriotskog zanosa Dubrovčani čak pokušavali obrnuti ovaj odnos uzora i oponašatelja. Naime, nekolicina novovjekovnih putopisaca izvještava da je dubrovačka "republikanska forma vladavine starija od one venecijanske."⁴⁸ Nastojanja da se naglasi sličnost grada s Venecijom ponekad su bila toliko očita da su postajala kontraproduktivna, što je vidljivo iz napomene jednog putopisca da Dubrovčani oponašaju Mlečane "kao majmuni."⁴⁹ Kod ukazivanja na sličnost dubrovačkog i mletačkog političkog uređenja očito se radilo o pokušaju da se za Dubrovnik "posudi" nešto od sjaja, od iznimnog ugleda koji je u europskoj političkoj imaginaciji uživala Venecija

⁴⁵ N. V. Gučetić, *O ustroju država*: 319; slično i 135.

⁴⁶ Giacomo Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Rausa*. Venecija: Ad instantia di Antonio Leonardi, 1605: 41.

⁴⁷ S. Razzi, *La storia di Raugia*: 33-34.

⁴⁸ Paul Ricaut, *The history of the present state of the Ottoman empire*. London: Charles Brome, 1686: 120. Za slične napomene drugih putopisaca vidi: J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*: 255, 274.

⁴⁹ Radi se o francuskom protestantu Ph. du Fresne Canaye koji je 1572. prošao kroz grad (J. Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*: 255).

kao idealna republika. To je donekle i uspjelo, jer sličnost dviju republika spominju neki od najjemenentnijih političkih mislilaca novoga vijeka. Tako je, na primjer, Jean Bodin napomenuo da je Venecija bila uzor za dubrovačku vladavinu, naglasivši da je po formi Dubrovnik čak izrazitija aristokracija.⁵⁰ Mlečanin Francesco Sansovino također je spomenuo da su se Dubrovčani ugledali na savršenu venecijansku vladavinu, dodavši u pomalo patronizirajućem tonu da se otada Dubrovnik "održao s kakvom takvom reputacijom."⁵¹

Venecijanska slika Dubrovnika: o lakrdiji vlastite veličine

Za međusobnu percepciju dviju jadranskih republika karakteristična je svojevrsna asimetrija. Naime, Dubrovnik je bio zatravljen, gotovo opsjednut Venecijom, koja je doživljavana kao jedan od temeljnih vanjskopolitičkih faktora, ispunjavajući golem dio njegova diplomatskog obzorja. Zbog toga je Prejasna Republika bila čest motiv ne samo u diplomaciji, već i historiografiji i književnosti Grada. S druge strane, za Veneciju kao prvoklasnu europsku silu Dubrovnik nije imao takvo značenje i uglavnom je doživljavao kao vanjskopolitički faktor od drugorazredne važnosti. Stoga se mnogo manje pisalo o njemu, pa je njegova slika u mletačkoj kulturi ostala nešto mutnija i uglavnom ograničena na politički diskurs, tj. na govor institucija i vladajuće elite.

Ipak, osnovne konture mletačke predodžbe Dubrovnika više su no jasne. Mletački senatori, providuri, kapetani i špijuni gotovo uvijek ponavljaju dva osnovna stereotipa o Dubrovniku, koji su uvelike određivali i konkretnu politiku *Serenissime* spram Grada. Kao prvo, Dubrovnik nije doista slobodna država koja bi zasluživala naziv republike, jer se radi o bespomoćnom gradu čiji goli opstanak ovisi o dobroj volji moćnijih susjeda, prvenstveno samih Mlečana i Osmanlija. Kao drugo, Dubrovčani upravo patološki mrze Veneciju i, mada vojno bezopasni, spremni su iskoristiti svu svoju podmuklost kako bi joj naškodili, u prvom redu spletkareći kod svojih zaštitnika Osmanlija.

⁵⁰ Jean Bodin, *De republica libri sex*. Parisiis: Apud Iacobvm Dv-pvys, 1586: 222.

⁵¹ Francesco Sansovino, *Del governo dei Regni e delle Repubbliche cosi antiche come moderne. Libri XVIII*, In Venetia: apresso Francesco Sansovino, 1561: 123. Zanimljivo pitanje zašto je Venecija stvorila carstvo a Dubrovnik ostao malen iako su imali isti politički sistem otvara Junije Resti (*Chronica Ragusina Junii Restii*: 37-38). Za još primjera idealizacije Venecije, osobito u dubrovačkom pjesništvu, vidi: M. Foretić, »Venecija u zrcalu starog Dubrovnika.«: 323-325.

Prvi mletački stereotip o Gradu pogađao je samo središte dubrovačke republikanske ideologije, a to je do u beskraj ponavljana tvrdnja o njegovoj “slobodi.” Mletačko doživljavanje Dubrovnik izvršno se vidi u jednom govoru iz travnja 1603, održanom u mletačkom kolegiju tijekom debata treba li vratiti Lastovo. Zalažući se za njegovo vraćanje, jedan je govornik - očito visoki dužnosnik - upozoravao da su Dubrovčani ionako “sa svih strana okruženi državom mletačke gospode i da od te gospode ovisi njihova lažna sloboda.” Nastavio je kako Dubrovčani dobro znaju “da će biti slobodni samo dok to bude korisno i ugodno Venecijanskoj Republici” i da su svjesni da njihov zaštitnik, sultan, nema snage na moru da ih obrani od mletačke flote.⁵² Posprdan mletački stav spram Dubrovnik još se jasnije vidi u relaciji o Osmanском Carstvu mletačkog baila Lorenza Bernarda iz 1592. godine. Govoreći o tributarnim državama Osmanlija, Bernardo je spomenuo i Dubrovnik: “općina Dubrovnik živi poput prepelice pred sokolom, sva puna straha; plaća svoj tribut od dvanaest tisuća cekina godišnje i još jednom više od toga za izvanredne troškove; često je maltretirana turskim divljanjima no sva ih smiruje novcem da bi preživjela i održala tu svoju prividnu slobodu.”⁵³

Čini se da je misao kako dubrovačka “sloboda”, tj. neovisnost, nije istinska ili potpuna, bila opće mjesto mletačkog političkog diskursa. To potvrđuje činjenica da se javlja i izvan retorički izbrušenih govora u Senatu ili kolegiju, u mnogo prizemnijoj svakodnevnoj korespondenciji mletačkih dužnosnika. Tako naprimjer, neposredno nakon velike trešnje, u svibnju 1667, dajući izvještaj Senatu o situaciji u Gradu, generalni providur Cornaro piše kako se čini da Dubrovčani ne misle “odreći se, sve dok mogu, one slobode koju, mada u ograničenom obliku, uživaju...”⁵⁴ Zanimljivo je da je možda najoštriju formulaciju ovih mletačkih sumnji u slobodu Grada dao upravo jedan Dubrovčanin, a to je već spomenuti pjesnik Pasko Primi. Očito dobro upoznat s mletačkim stereotipima, u zamišljenom odgovoru Korčulana na dubrovačku satiru protiv njih Primi je naglasio da tek nakon što se dogodi niz nemogućih

---

⁵² ...sono circondati da tutte le bande dal stato de Signori Veneziani, et che à quelli Signori, e de quelli dipende la finta sua libertà. Dubrovčani znaju che fin à quel tempo saran liberi, fin il quale tornerrà util, et piacerà alla Republica di Venezia (Codice Cicogna, 978, broj 21, bez paginacije).

⁵³ *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*, ur. Eugenio Albéri, Serie III, vol II. Firenze: Tipografia all'insegna di Clio, 1844: 389.

⁵⁴ Radovan Samardžić, *Borba Dubrovnik za opstanak posle velikog zemljotresa 1667. g.: arhivska građa (1667.-1670.)*. Beograd: Naučno delo, 1960: 92.

stvari, poput toga da se spoje Mljet i Šipan: “...će se zvati i reti *prava slobod* Dubrovnika;/ Ka’ e (koja je) robinja svih na sveti plemenitih zemljanika./”⁵⁵

Da bi se razumio puni smisao ovakvih izjava treba imati na umu da one nisu bile karakteristične samo za Mlečane - mada oni jesu bili najglasniji - već da se slične sumnje u “autentičnost” dubrovačke slobode ponekad javljaju i kod drugih europskih autora. Kod svih njih radilo se o istom temeljnom pitanju: može li se mala i vojno beznačajna država, čiji goli opstanak ovisi o volji moćnijih vladara, smatrati doista “slobodnom” (suverenom), a time i punopravnim međunarodnim subjektom koji se načelno ne razlikuje od ostalih europskih država? U ovom kontekstu Dubrovniku sigurno nije pomagala ni za njegovu diplomaciju uobičajena retorika slabosti, koja je imala za cilj izazvati samilost uz pomoć molbi “sa suzama u očima” ili izjava poput “mi smo samo crv.”⁵⁶ Rezultat ovakve diplomatske metodologije, kao i stvarne ovisnosti o nizu političkih patrona, bila je nimalo dostojanstvena međunarodna reputacija Grada. Nju je izvrsno sažeo engleski putopisac Ricaut sredinom 17. stoljeća: “Ova malena republika uvijek se održavala podčinjavanjem i moljenjem za naklonost i zaštitu različitih moćnih vladara, pokušavajući zadobiti naklonost svakoga, nikad ne nanoseći štete, a kada ih primi strpljivo ih podnoseći; što je razlog tome da ih Talijani zovu *le sette bandiere* ili sedam zastava čime se želi reći da su, kako bi opstali i zadržali ime slobodne republike, spremni postati robovima svim državama svijeta.”⁵⁷

⁵⁵ F. Kurelac, *Runje i pahuljice*: 66.

⁵⁶ Citirana izjava o tome da je Dubrovnik tek “crv” nalazi se u pismu ambasadorima u Istanbul od 19. lipnja 1617. Senat piše: *In detti commandamenti e lettera, ci uiene aduertito che non sequa nessun danno ai paesi del Gran Signore nè a i Signori Venetiani, perchè poi non ci valerà nessuna escusatione, però direte che questo non sta in potere nostro, ma nel Gran Signore, e nei Signori Venetiani, che hanno armate; perchè noi siamo un verme rispetto alla gran potenza loro (Litterae et commissiones levantis, dalje: LL, ser. 27.1., sv. 43 (1615-1622), f. 88r, DAD)*. U sličnom kontekstu uskoro spominju *la debolezza nostra* (LL, f. 88v). Izvrsno o slabosti u dubrovačkoj diplomaciji, vidi: Vesna Miović, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*. Dubrovnik-Zagreb: Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2003: 160-161, 201-210. O sličnom insistiranju na slabosti Grada u diplomaciji spram kršćanskih država, vidi: Lovro Kunčević, »Retorika granice kršćanstva u diplomaciji renesansnog Dubrovnika.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU* 48 (2010): passim, a posebno 202-204.

⁵⁷ P. Ricaut, *The history of the present state of the Ottoman empire*: 66. Još dva dobra primjera ne-Mlečana koji eksplicite govore o prividnoj slobodi Dubrovnika zbog njegove bespomoćnosti francuski su putopisci Pouillet (posjetio Grad 1658) i Jean du Mont (posjetio 1691). Vidi: Vjekoslav Jelavić, »Doživljaji Francuza Pouillet-a na putu kroz Dubrovnik i Bosnu (godine 1658).« *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH* 20 (1908): 26-27; Radovan Samardžić, »Nekoliko francuskih putopisaca XVII veka o Dalmaciji i Dubrovniku.« *Zbornik Filozofskog fakulteta* 7/1 (1963): 376.

Treba naglasiti da se kod ovakvih ocjena nije radilo samo o površnoj posprdnosti i podsmijehu spram mikroskopske državnice. One su, naime, imale ozbiljnu ideološku pozadinu: bile su prirodna posljedica specifične, u novom vijeku vrlo utjecajne tradicije političkog mišljenja, koju je Quentin Skinner nazvao “neo-rimskim” (*neo-roman*) republikanizmom. U središtu ove ideologije - očito s korijenima u rimskom pravu i filozofiji - bio je pojam “slobode” definirane kao odsustvo ovisnosti o arbitrarnoj volji drugoga. Drugim riječima, sloboda se nije shvaćala kao puko odsustvo vanjske prisile, dakle kao faktična neovisnost pojedinca ili zajednice, na način na koji se razumije u danas dominantnoj (neo)liberalnoj tradiciji. Istinska sloboda značila je odsustvo čak i same *mogućnosti* da faktičku neovisnost pojedinca ili zajednice netko drugi prekine i uništi kad god poželi.⁵⁸ A Dubrovnik je bio vrlo očito ovisan o dobroj volji i blagonaklonosti čitavog niza drugih država, koje su mogle prekinuti njegovu neovisnost ili mu barem uvelike zapovijedati što da čini; štoviše, isticanje te ovisnosti uslijed vlastite slabosti bilo je važan dio dubrovačke diplomatske strategije. Upravo ova krhkost dubrovačke neovisnosti, odnosno nesposobnost Grada da preživi bez oslanjanja na jače od sebe, temeljni je razlog za tvrdnje - doduše, samo manjine novovjekih autora - da Dubrovnik nije doista suverena država.

Lako je moguće da je to bio temeljni razlog i za poznato mletačko odbijanje da se Dubrovnik titulira kao “republika,” dakle prizna kao istinski neovisan međunarodni subjekt. Da su po mletačkom sudu dubrovačka slabost i uobičajena diplomatska poniznost bili nedostojni suverene države potvrđuje Lorenzo Bernardo u već spomenutoj relaciji, pišući o tome kako Venecija treba pregovarati s Osmanlijama: “ne treba im dopustiti da vjeruju da je (rat s njima) posve isključen; i treba pregovarati s dostojanstvom koje se pristoji moćnom i *neovisnom vladaru*, a ne kao Dubrovčani...”⁵⁹ Čini se da je, iz mletačke perspektive, po dubrovačku slobodu osobito bio poguban tributarni odnos spram Osmanlija, što se lijepo vidi iz posprdnog opisa Dubrovčana kao “tributara i podanika” u relaciji još jednog baila, Alvisea Contarinija iz sredine 17. stoljeća.⁶⁰ Naravno, uz “neautentičnost” dubrovačke slobode, moglo je biti još razloga za odbijanje da se Gradu prizna prestižan status republike. U Veneciji se nikada nije zaboravilo da je Dubrovnik nekoć bio pod njenom vlašću, pa je potreba održavanja koliko god tanašnog povijesnog prava nad Gradom branila da se eksplicite prizna njegova suverenost. Jednako tako, kao što

⁵⁸ Temeljni tekstovi su: Quentin Skinner, *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998; Quentin Skinner, »A Third Concept of Liberty.« *Proceedings of the British Academy* 117 (2002): 237-268.

⁵⁹ *Relazioni degli ambasciatori veneti al senato*: 403.

⁶⁰ *Relazioni degli ambasciatori e bails veneti a Constantinopoli*. Vol unico, parte I, ur. Nicolo Barozzi i Guglielmo Berchet. Venezia, 1871: 394-395.

upozorava Mitić, moguće je da su Mlečani odbijali Dubrovniku dati status republike jer bi to značilo priznati da na Jadranu postoji još jedna suverena država koja bi s vremenom mogla Veneciji osporiti punu jurisdikciju nad njenim "zaljevom."⁶¹

O kojim god razlozima se radilo - a gore navedeni se međusobno ne isključuju - jasno je da su bili itekako ozbiljni, jer se mletačka administracija ovog principa držala stoljećima, do same propasti Prejasne Republike. Mnogo o venecijanskom odnosu spram Dubrovnika, a posebno o važnosti ovog principa, otkriva jedna iznimna situacija kada je on bio prekršen. Naime, 1766. godine u mletačkoj je kancelariji otkriveno jedno službeno pismo Senata iz 1763. upućeno Dubrovniku, u kojemu je Grad tituliran kao *Repubblica di Ragusi*. Kako spominje službeno izvješće, nakon ovoga je "nastala sumnja priznaje li Senat Dubrovniku titulu republike", pa su službenici u tajnoj kancelariji konzultirali priručnik s intulacijama. Na svoje veliko iznenađenje, otkrili su da je u njemu netko "s mnogo tinte" (*con forte inchiostro*) prekrizio titule koje se daju Dubrovniku, a nakon konzultiranja drugog priručnika, otkrili su i da se priznaju samo titule "grada" (*città*) i "općine" (*comunità*). To je rezultiralo pravim malim skandalom u mletačkoj administraciji, koji je doveo ni manje ni više no do službene istrage državnih inkvizitora (*inquisitori di stato*). Usprkos procesu od nekoliko mjeseci i ispitivanju brojnih svjedoka, inkvizitori nisu uspjeli otkriti tko je intervenirao u kancelarijski priručnik. Jedino što su otkrili bilo je još jedno službeno pismo, ovaj put iz 1756. godine, u kojemu je Dubrovnik "jednako skandalozno" (*con egual disordine*) ponovno nazvan republikom. Naravno, u ovom procesu uvelike se radilo o pitanju državne sigurnosti, jer je netko ušao u prostorije kancelarije zatvorene za javnost i intervenirao u službene dokumente. No uz to, ova zanimljiva epizoda jasno otkriva koliko je Venecija držala do principijelne odluke da Dubrovnik nikad ne prizna ravnopravnim, čak jednakim, sebi.⁶²

⁶¹ Ilija Mitić, *Dubrovačka država u međunarodnoj zajednici*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 2004: 95. Doduše, ovaj argument slabi činjenica da je još jedna suverena država na Jadranu već postojala, a to je bila Habsburška monarhija (ostavljajući specifičan osmanski slučaj sa strane). Stoga bi možda bilo preciznije reći da se Dubrovčanima nije priznavao puni suverenitet, jer je Veneciji na taj način bilo lakše maltretirati ih pozivajući se na svoja posebna prava na *Golfo*.

⁶² Dokumenti o ovom procesu čuvaju se u Državnom arhivu u Veneciji: *Inquisitori di stato*, busta 208, no. 34 (ASV); *Inquisitori di stato*, busta 1219, »Processi e carte politiche 1753.-1766.«, no. 135, (ASV). Inače, moguće je da je ovaj skandal bio rezultat višegodišnjih napora Trajana Lalića, neslužbenog predstavnika Dubrovnika u Mlecima, da se Gradu prizna titula republike. Za Lalića, vidi: Ilija Mitić, »Za Serenissimu - Dubrovnik samo komuna nikad republika.« *Dubrovnik* 19/5 (1976): 65-69; Ilija Mitić, »Trajan Lalić - jedan od zaslužnih podanika Dubrovačke republike.« *Dubrovački horizonti* 16-17 (1976-1977): 119-122. Za slične napore dubrovačkog poslanika u Mlecima M. Sorga nekih stotinu godina ranije, vidi: Antun Vučetić, »Lokrum i odnošaji Dubrovnika sa Mlecima u XVII vijeku iz izvještaja poslanika M. Sorga.« Split: vlastita naklada, 1889: 58-60.

Ipak, izvan usko diplomatskog konteksta postoje brojne iznimke od ovog podcjenjivačkog stava: mnogi Mlečani bili su spremni priznati da je dubrovačka sloboda istinska, a u nekoliko slučajeva čak i karakterizirati Grad prestižnom titulom republike. Najpoznatiji je primjer sigurno sindik Giustiniano, koji sredinom 16. stoljeća, opisujući Dubrovnik u službenom izvješću, napominje: "vladaju se kao republika i žive slobodni, bez pokoravanja ikome."⁶³ Čak i u izrazito javnim oblicima političkog diskursa, poput govora u Senatu ili kolegiju, o Dubrovniku se katkada govorilo s relativnim uvažavanjem. Tako se, na primjer, u jednom senatskom govoru neposredno nakon velikog potresa spominje kao "republika i slobodan grad Dalmacije," dok se u drugom, iz ranog 17. stoljeća, napominje da su Dubrovčani "pod vlastitim pravom i u slobodi, ne pripadajući jednom vladaru više no drugom."⁶⁴ Na istom je tragu i pravi best-seler političke filozofije, *Del governo dei Regni e delle Repubbliche* Mlečanina F. Sansovina, u kojem se nalazi kratko poglavlje posvećeno Dubrovniku, naslovljeno *Del governo della Republica di Ragugia*.⁶⁵ No bez sumnje najintrigantniji primjer mletačkog priznanja da je Dubrovnik ipak republika nalazi se na mjestu gdje bi se to najmanje očekivalo - u samoj duždevoj palači. Na zidovima tzv. Dvorane štita (*Sala dello Scudo*), u kojoj je izlagan grb trenutnog dužda, naslikano je nekoliko velikih karata koje je 1760/2. izradio kartograf i polihistor Francesco Grisellini. Na jednoj od njih, iznad dubrovačkog teritorija stoji krupnim crvenim slovima posve čitljiv natpis *RAGUSINA RES PUBLICA*.⁶⁶

Uz predodžbu o "neautentičnosti" dubrovačke slobode, drugi temeljni mletački stereotip o Dubrovčanima bio je da oni patološki mrze Veneciju i da su

⁶³ *Commissiones et relationes venetae*. tomus II (annorum 1525-1553), ur. Simeon Ljubić, MSHSM, vol. 8. Zagreb: JAZU, 1877: 249. Sličnu stvar govori mletački putopisac F. Grasseto u ranom 16. stoljeću: *Viaggio di Francesco Grasseto da Lonigo lungo le coste dalmate, greco-venete ed italiane nell'anno MDXI e seguenti*, ur. Antonio Ceruti, Monumenti storici pubblicati dalla R. Deputazione Veneta di Storia Patria, serie IV, Miscellanea, vol. IV. Venecija, 1887: 11.

⁶⁴ *...Ragusi dunque Republica, et città libera della Dalmazia...* (*Codice Cicogna*, 697, broj 25, »Che i Veneziani debbano nelle presenti congiunture permettere il passo del Golfo all'esercito Turchesco per assediare la città di Ragusa.« f. 70v). U već spomenutom govoru, u kojem je spekulirao da bi Venecija u slučaju nemira u Dubrovniku trebala zauzeti Grad, nepoznati mletački dužnosnik je nastavio uvjeravajući da u tom slučaju Osmanlije ne bi reagirali jer, *essendo Ragusei (come veramente sono) di sua ragione, et libertà, non sono più ad un Principe, che ad un altro*, pa je samo pitanje tko ih prvi zgrabi (*Provenienze Diverse*, 398c, fasc. 8, »Sulla cessione di un Porto.«, bez paginacije).

⁶⁵ Dubrovnik se kao republika spominje i u samom tekstu. F. Sansovino, *Del governo dei Regni e delle Repubbliche*: 123-129.

⁶⁶ Nije jasno kako je došlo do ove omaške ni kako je preživjela nekoliko decenija do pada Venecije. Za biografiju autora karte: [http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-griselini_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-griselini_(Dizionario_Biografico)/) (pristupljeno 30. ožujka 2011).

spremni na najrazličitije podmuklosti kako bi joj naškodili, prvenstveno spletkareći kod svojih zaštitnika Osmanlija. Opisujući dubrovački odnos spram svoga grada, mletački autori doista ne štede riječi. Dubrovčanima je svojstvena “urođena zlonamjernost” spram Venecijanaca; usprkos svem trudu oni “ne uspijevaju prikriti prirođenu mržnju spram Republike;” dubrovačka nacija je “izopačena i bijesna na venecijansko ime više no što se uopće može zamisliti;” Dubrovčani su “najgori neprijatelji Republike;” oni se “rađaju s naslijeđenim otrovom i hrane se gorećom mržnjom spram Prejasne Republike, vjerujući da će našom propašću zadobiti sigurnost.”⁶⁷ Govoreći o ovoj mržnji, Mlečani ne samo da naglašavaju njene epske proporcije, već je predstavljaju kao sastavni dio dubrovačke prirode - ona je “urođena” (*nativa*), “prirođena” (*naturale*) i “naslijeđena” (*hereditaria*). U rijetkim prigodama kad mletački autori spominju konkretne razloge za ovaj animozitet, oni se svode na jednostavnu geopolitičku procjenu, kao što pokazuje govor jednog mletačkog dužnosnika iz kasnog 16. stoljeća: “Grad Dubrovnik može jačati samo slabljenjem ovoga (grada), jer ih mi silom držimo razoružanima, i pod sjenom naše veličine (Dubrovnik) ne može jačati ni rasti. Stoga je prirodno da tamo postoji urođena zlonamjernost, koju mi ne smijemo povredama i ohološću produbljivati.”⁶⁸

Koliko je uvjerenje o najgorim namjerama Dubrovčana bilo samorazumljivo u mletačkom političkom diskursu pokazuje jedno pismo generalnog providura iz 1661. godine. Pišući svojoj vladi u vezi jednog od brojnih skandala s Dubrovčanima koji je završio njihovim protestiranjem u Mlecima, providur nije smatrao potrebnim da se opravdava ičim osim lakonskom napomenom: “da bih se prestao uzrujavati dovoljno mi je čuti da optužbe dolaze od dubrovačke gospode.”⁶⁹

---

⁶⁷ Ovi primjeri uzeti su iz korespondencije Senata i njegovih dužnosnika u Dalmaciji te iz govora mletačkih dužnosnika u Senatu. Citati su navedeni po redu: *una nativa mala inclinazione...* (*Codice Cicogna*, 1999, »Arringhe varie in materie politiche veneziane di autore ignoto.«, broj 15, bez paginacije); *alcuno però d'essi non può nascondere il livor naturale contro la Repubblica...* (*Relazioni degli ambasciatori e baili veneti a Constantinopoli*: 395); *la più perversa et arrabiata contro il nome veneto, che si possa immaginare...* (S. Ljubić, »O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.«: 151); *Ragusei sono nemisi acerrimi della Repubblica...* (*Codice Cicogna*, 2107, »Documenti sui Ragusei.«: f. 187v); *Nascono con hereditario veneno, et si nutriscono con intenso odio alla serenissima republica, credendo con la nostra depressione di poner loro stessi in sicurezza...* (S. Ljubić, »O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.«: 157).

⁶⁸ *La città di Ragusi non può accrescere se non con la diminutione di questa, perche noi li teniamo per forza disarmati, et con l'ombra di nostra grandezza non può quella accrescere et alimentarsi. Per questo conviene esservi una nativa mala inclinazione la quale noi non dobbiamo con ingiurie et insolenza esasperare* (*Codice Cicogna*, 1999, broj 15, bez paginacije).

⁶⁹ Vrijedi citirati ovu izjavu: *bastandomi per consolar l'animo mio il vedere, che l'accusa è de signori Ragusei* (S. Ljubić, »O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.«: 165).

No, iz mletačke perspektive pravi problem nije bila toliko patološka mržnja Dubrovčana, koliko činjenica da su imali moćne prijatelje. Dubrovnik je često doživljavan kao osinje gnijezdo, svojevrsna neuralgična točka u koju je bolje ne dirati zbog mogućih katastrofalnih međunarodnih posljedica, osobito od strane Osmanlija. Takva percepcija izvrsno se vidi u već spominjanom govoru nekog mletačkog dužnosnika vezanom uz spor oko otočića Sušca u blizini Lastova 1592. godine. Govornik na samom početku priznaje da je dubrovačka *signoria* “nenaoružana i skromne moći,” no odmah upozorava da ju “zato ne treba podcjenjivati i oštećivati Vaša Prejasnost, jer ju moćna ruka Velikog Gospodina (sultana) drži pod zaštitom, brani i osigurava od svake uvrede i povrede.”⁷⁰ Ukoliko se Dubrovčane nasilu istjera s tog otočića, postoji mogućnost da će, “poput lijenih životinja kojima priroda nije dala drugo oružje no glas”, oni podići strašnu buku te pokrenuti protiv Venecije “turski bijes.”⁷¹ Nakon ove sugestivne metafore, govornik nastavlja s vrlo točnom karakterizacijom uobičajene dubrovačke retorike u Istanbulu. Dubrovčani će se sultanu žaliti da su Venecijanci nepravedno i nasilno oteli drevne posjede njihovih predaka, koje već “tri stotine godina mirno uživamo pod zaštitom tvoje sjene”, i pozvati ga da “silom osveti nasilje, uvredu krvlju ispere.”⁷² Na krajnje dramatičan način, kićenom retorikom potom upozorava da nije pametno provocirati užasan osmanski bijes, zaključujući: “Ne razdražujmo zmiје, ne tresimo ruševine, ne izazivajmo ose...”⁷³ Na kraju govornik predlaže da se zauzme mekan stav spram Dubrovčana, jer mogu na mnogo načine koristiti Veneciji, dok prepuštanje jedne hridi ne krnji ni venecijanski prestiž ni jurisdikciju nad Golfom.

⁷⁰ *La Signoria di Ragusi è ben Signoria disarmata, et di humile potenza, ma non deve però essere sprezzata, et ingiuriata da Vostra Serenità perchè il braccio della potenza del Gran Signore chi la ha in prottione, la protegge, et assicura da qualunque offesa, et ingiuria...* (Codice Cicogna, 1999, broj 15, bez paginacije).

⁷¹ *Se con la forza vederanno li Ragusei d'essere epulsati di questa, benchè minima cosa, come possessione antica delli suoi maggiori, si acquetiranno, ó pure, come animali ignavi, à quali la natura non ha dato altr'arma che la voce, riclaimeranno, et esclameranno et con la voce, et con lo strico commoveranno, altizzeranno contro la Ser V. il furore turchesco, che li protegge et attende occasione di offenderla* (Codice Cicogna, 1999, broj 15, bez paginacije).

⁷² Vrijedi citirati kako govornik zamišlja dubrovačku retoriku, jer otkriva dobro poznavanje diplomacije Grada u Istanbulu: *Violentamente, ingiustamente, ingiuriosamente diranno à quel Signore, li Venetiani ci rapiscono le antichissime possessioni delli nostri maggiori, dedicate al nome tuo, al tuo imperio. Trecento anni sono passati che noi pacificamente le possediamo sotto la protectione dell'ombra tua, ci sono lora rapite. Difendi la giustitia con l'armi, vendica la violenza con la forza, lava l'ingiuria con sangue* (Codice Cicogna, 1999, broj 15, bez paginacije).

⁷³ *Non instigliamo le serpi, non crolliamo le rovine, non stuzzichiamo le vespi...* *Ibid.*, bez paginacije.

Još jedno opće mjesto u mletačkom političkom diskursu bila je tvrdnja da Dubrovčani pomažu Osmanlije na štetu Venecije i čitavog kršćanstva, a to čine zbog svog sebičnog interesa, odnosno trgovačkog profita. Veneciji je, naime, bila dobro poznata dvostruka obavještajna igra tipična za Grad. Kao što u svojoj relaciji primjećuje A. Contarini, Dubrovčani su “dvostruke uhode, jer obavještavaju papu i Španjolce o tome što rade Turci, a njima dostavljaju vijesti o događajima u kršćanskim zemljama.”⁷⁴ Dubrovačko špijuniranje za Osmanlije bilo je faktor s kojim se u mletačkoj administraciji ozbiljno kalkuliralo pri donošenju strateških odluka. Naprimjer, generalni providur Lunardo Foscolo otkazao je 1647. čitavu ofenzivu u Albaniji, pozivajući se na vijesti da su Dubrovčani doznali za nju i da to planiraju priopćiti Osmanlijama. Bez ikakve potrebe za retoričkim pretjerivanjem, u internoj komunikaciji sa Senatom spomenuo je da se u Dubrovčane “može imati jako malo povjerenja, čak i u poslu koji ima veze s oštećivanjem zajedničkog neprijatelja kršćanstva, ispunjavanju čijih želja su se pokazali sklonima...”⁷⁵ Tijekom ratnih sukoba između Venecije i Osmanskog Carstva, mletački su diplomati neprekidno upozoravali - često s punim pravom - na još konkretnije oblike dubrovačke pomoći Osmanlijama, poput slanja majstora brodograditelja ili davanja artiljerije.⁷⁶ Naravno, ove su optužbe dosezale najdramatičnije forme u venecijanskoj diplomaciji. Dubrovčani su predstavljani kao prijetvorni trgovci koji “ne žele pomagati kršćanima, nego ih žele oštetiti, pa se udružuju s Turcima da bi ih uništili”, a na pomaganje Osmanlijama “ne tjera ih toliko strah koji imaju od Turaka koliko želja da se drže s njima zbog velikih zarada.”⁷⁷ Konačno, Mlečani su bili svjesni koliko je dubrovačkoj trgovini koristio svaki rat između njih i Osmanlija, pa su bili skloni vjerovati da Dubrovčani

⁷⁴ *Relazioni degli ambasciatori e bails veneti a Constantinopoli*: 394-395.

⁷⁵ ...di Ragusei medesimi, della fede di quali ben poco fidarsi potrebbe, mentre anco in negotio concernente il danno del commun inimico di Christianità, propensi alle sodisfationi di quello dimostrandosi... (Senato, *Dispacci*. PTM. busta 465, broj 352., pismo providura L. Foscola od 15. prosinca 1647. iz Zadra, ASV). Na ovom primjeru srdačno zahvaljujem kolegi Domagoju Maduniću.

⁷⁶ CX, *Secreta*, reg IX, f. 90v-91r, pismo od 16. rujna 1570. kotorskom providuru i rektoru (ASV); Senato, *Dispacci*. PTM. b. 465, pismo providura Foscola od 19. rujna 1647. sa galije kod Šibenika (ASV). Zahvaljujem Domagoju Maduniću na posljednjoj referenci.

⁷⁷ Oba primjera uzeta su iz govora mletačkih ambasadora pred papom tijekom ciparskog rata 1571. godine: ...perchè non solamente li Ragusei non vogliono aiutar li christiani, ma vogliono farli danni, et si uniscono con li Turchi alla loro destruttione... (Senato, *Dispacci di Ambasciatori*, Roma, Filza 7 (1571), f. 258r, pismo od 18. lipnja 1571, ASV); *Dicessimo; Padre Sto non tanto il timore, che hanno de Turchi li persuade à queste cose cosi mal fatte, quanto il desiderio, che hanno di trattenersi con loro per li gran guadagni...* (Senato, *Dispacci di Ambasciatori*, Roma, Filza 7 (1571), f. 282r, pismo od 30. lipnja 1571, ASV).

samo čekaju priliku da pomognu da izbije novi sukob. Isti onaj pomirljivi senator koji se zalagao za predaju otočica Sušca Dubrovniku primijetio je da se u prošlom ratu - onom ciparskom od 1570. do 1573. - Grad iznimno obogatio. A potom je zaključio da Venecija ne smije provocirati Osmanlije, jer Dubrovčani “imaju veliki interes u tome da priželjkuju novi rat”, a s obzirom na njihov utjecaj na Visokoj Porti, lako bi mogli nahuškati Turke “da dograbe oružje protiv nas.”⁷⁸

Sve u svemu, u onim rijetkim trenucima kad se u mletačkoj političkoj kulturi doticalo Dubrovnika, o njemu se govorilo kroz kombinaciju omalovažavanja i neprijateljstva. Prvi temeljni stereotip bio je da zbog svoje ovisnosti o volji drugih država Dubrovnik nije istinski slobodna zajednica te stoga ne zaslužuje prestižan naziv republike. Uz održavanje nategnutog povijesnog prava nad Gradom i jurisdikcije nad njegovim vodama, ovakvo omalovažavanje imalo je funkciju distanciranja Venecije od Dubrovnika, odnosno poricanja sličnosti dvaju gradova, na kojoj su Dubrovčani insistirali. Dubrovnik je zapravo predstavljan kao iskrivljena slika same Venecije, svojevrсна lakrdija njene veličine: grad koji *nije* slobodan, *nije* republika, grad koji s Osmanlijama pregovara kako Venecija *ne bi* trebala. Drugi temeljni stereotip o Dubrovčanima, uvjerenje o njihovoj urođenoj mržnji spram Venecije i spletkarenju kod Osmanlija, bio je još prošireniji. Iako se ovdje u osnovi radilo o tipičnom primjeru antipatije, česte kod susjednih zajednica, treba imati na umu da je i taj stereotip korišten za specifičnu političku svrhu. Naime, u mletačkoj diplomaciji on je doveden do karikaturalnih proporcija, služeći kao učinkovit način ocrnjivanja Dubrovčana: oni su predstavljeni kao izdajice kršćanskih interesa koji zbog trgovačkog profita šuruju s Osmanlijama.

---

⁷⁸ *Sono adunque grandemente interessati in desiderargli nuova guerra, non eccitiamo per tanto à procurarla, perche quanto ufficij possono fare con Turchi, onde facilmente qui gli animi pronti, et inclinati, si risolvino à mandar l'armi contra di noi (Codice Cicogna, 1999, broj 15, bez paginacije).*

Zaključak: primjedbe uz povijest jednog (ne)prijateljstva

Prva stvar koja upada u oči u međusobnim predodžbama dviju jadranskih republika jest da su težile krajnostima, odnosno da su bile izrazito negativne ili, mnogo rjeđe, izrazito pozitivne. Drugim riječima, iako su se iznimno dobro poznavale, ove dvije zajednice jedna su drugu doživljavale na prilično jednostran, gotovo karikaturalan, način. Iako nešto manje strastveni od Dubrovčana, Mlečani su susjedni Grad vidjeli vrlo plošno, stoljećima o njemu govoreći s istom kombinacijom posprdnosti i neprijateljstva. No, sklonost krajnostima, karakteristična za ovaj odnos, još je vidljivija u dubrovačkoj percepciji Venecije, koja je oscilirala između totalnih proturječnosti, apsolutne demonizacije i bezrezervne idealizacije. Izgleda da se neutralna i netendenciozna slika Venecije u dubrovačkoj kulturi pojavila tek u vrlo kasnom periodu. Kao što upozorava Miljenko Foretić, bez ozbiljnog patosa o Mlecima su pisali samo pojedini dubrovački autori iz 18. stoljeća, i to oni koji su s tim gradom imali ozbiljnijih kontakata.⁷⁹ Iako su ove dramatične međusobne predodžbe bile prvenstveno posljedica neprekidnih trvenja i gospodarske konkurencije dvaju gradova, dakle, nastajale su spontano, treba imati na umu da je u njihovu stvaranju i održavanju određenu ulogu odigrala i vlast. Naime, kao što je pokazano gore, elite obaju gradova našle su načina da ih prerade i iskoriste za svoje političke svrhe.

Koliko su ovi stereotipi bili duboko ukorijenjeni otkriva zanimljiva činjenica da su preživjeli kraj obiju Republika, ušavši čak i u diskurs moderne historiografije. Naime, neki od najeminentnijih povjesničara dvaju gradova (ne)svjesno su u svojim tekstovima ponavljali predrasude iz dokumenata. Izvrstan primjer je Šime Ljubić, koji u još uvijek nezaobilaznoj raspravi o dubrovačko-mletačkim odnosima piše kako je priznanje mletačke jurisdikcije nad Jadranom kod Dubrovčana probudilo “smrtnu mržnju proti republici, koja presta tek onda samo kad i njihova vlast.” Ljubić potom spominje da su Dubrovčani, okruženi Osmanlijama i Mlečanima, više htjeli “poganinu nego kršćaninu, držeći da će ovim putem lašnje sačuvati bar *priliku* svoje samostalnosti.” U nekoliko riječi, velikan naše historiografije sazeo je i ponovio sve temeljne mletačke stereotipe o Dubrovniku: prvo, da su Dubrovčani opsesivno mrzili Veneciju i drugo, da je njihova samostalnost bila samo “prilika” omogućena suradnjom s “poganinom”.⁸⁰

⁷⁹ M. Foretić, »Venecija u zrcalu starog Dubrovnik.«: 326-327.

⁸⁰ S. Ljubić, »O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovačkom: od početka XVI. stoljeća do njihove propasti.«: 97.

S dubrovačke strane, ovi stereotipi pokazali su se možda još snažnijim. Naime, pri malo detaljnijem čitanju kapitalne Foretićeve povijesti Dubrovnik jasno se pomalja “predatorski” lik Mlečana. Foretić govori o “drskosti i perfidiji mletačke vlade,” na više mjesta spominje mletačke “intrige” i “intrigiranje” protiv Dubrovnik, a same Mlečane opisuje kao “nasilne,” “bezobzirne,” “prepotentne” i nadasve “licemjerne.”⁸¹

Na kraju, treba istaći jedan *caveat*. Bilo bi pogrešno misliti da su stereotipi kojima je ova studija posvećena bili tek kulturni konstrukti bez ozbiljnog značenja, prazne fraze koje su se ponekad javljale u historiografiji, diplomaciji ili službenim dokumentima. Naime, ovako trajni i moćni stereotipi nedvojbeno su utjecali na konkretne poteze dubrovačkih i mletačkih vlastodržaca i operativaca. Rečeno na drugi način, naivno je vjerovati da povijesni akteri djeluju posve utilitarno i racionalno, slobodni od kulturnog naslijeđa svoje zajednice - pa tako i od stereotipa koje ona ima. Iz ovoga proizlazi važan zaključak: mletačko-dubrovački odnos, taj neuralgični odnos dubrovačke povijesti, ne može se u potpunosti razumjeti ako se u obzir ne uzmu međusobne “slike” dviju Republika. Koliko god konkretan mehanizam njihova djelovanja izmicao povjesničaru - naime, njihov učinak na konkretnu političku akciju teško je pokazati zbog oskudnosti dokumenata - treba ipak biti svjestan da je tog djelovanja itekako bilo. Ovi stereotipi bili su poput gotovo nevidljivog no čvrstog okvira koji je stoljećima određivao odnose dviju jadranskih Republika.

---

⁸¹ Navedeni primjeri se nalaze u poglavljima koja Foretić posvećuje dubrovačko-mletačkim odnosima u ranom novom vijeku (V. Foretić, *Povijest Dubrovnik do 1808.*, II: 83, 86, 87, 88, 91, 98, 111).

RAGUSAN IMAGE OF VENICE AND VENETIAN IMAGE OF RAGUSA IN THE EARLY MODERN PERIOD

LOVRO KUNČEVIĆ

Summary

The aim of this article is to reconstruct the images which Ragusan and Venetian Republics had of each other during the sixteenth and the first half of the seventeenth century. It is based on various documents—primarily historiography, literature, public speeches and diplomatic correspondence—revealing the stereotypes of the two Adriatic republics. The first part of the text is dedicated to the reconstruction of the somewhat ambivalent image of Venice in Ragusan culture. On the one hand Venetians were depicted as cowardly plotters against Ragusan independence, who use every occasion to damage its interests due to a centuries-old hatred for that city. On the other hand, Venetian republic was lauded as an ideal republican government—very much along the lines of the famous “myth of Venice”—which, however, was usually accompanied by self-glorifying remarks that Ragusa has the same institutional arrangement. The second part of the text deals with the image of Ragusa in Venetian documents, which was usually characterized by a combination of irritation and deprecation. The other Adriatic republic was represented as a petty and irrelevant community which, depending on the goodwill of its neighbours, does not enjoy the true liberty and thus does not deserve the title of republic. Moreover, its inhabitants were seen as obsessively hating Venice and constantly trying to plot against it at the court of their protector, the Ottoman sultan. The article ends with concluding remarks which point out the survival of some of the analyzed stereotypes in modern historiography as well as the fact that these stereotypes most likely profoundly affected and shaped political action.

